

RUSİYE/UKRAİNA: QIRIM İŞĞALINIŇ 10

YILI

RUSİYE UKRAİN VE QIRIMTATAR KİMLİĞİNİ BASTIRIP,
DEMOGRAFİK DEŇİŞMELERGE İRİŞMEGE TİRİŞA

AMNESTY
INTERNATIONAL

MÜNDERİCE

QISQA MÜNDERİCE	3
USULŞINASLIQ	3
TAQRİZ	4
DEMOGRAFIYA	5
TASIL, MEDENİY KİMLİK VE TİL	6
DİN	8
MEDIA	10
TEMSİLCİ İnstitutlar	12
ADLIYE SİSTEMASI	12
MEDENİY BAYRAMLAR	13
HULÁSA	14
TEVSİYELER	15

Qaptaki foto: Tanıtuv işaretleri olmağan Rusiye arbiyleri Qırım parlamentiniñ binasını nezaret eteler, 2014 senesi saban ayınıñ 1, Aqmescit, Ukraina © (Foto Sean Gallup/Getty Images)

İşğalniñ on yılı devamında Rusiye Qırımniñ demografik vaziyetini deñiştirmege tırıştı. O, tasil, din, kütleliy haber vastaları, temsiliy müessiseler, mahkeme sisteması ve medeniy bayramlarını sınırlap, ukrain ve qırımtatar kimligini bastırdı. Rusiye işğal etken bütün ukrain topraqlarında halqara gumanitar uquq ve halqara insan aqlarınıñ bozuluvlarını deral toqtatmalı.

"Rusiyede tam bir sadıqlıq mecburiy. Biz onı akimiyetke köstermegen yekâne halqımız. Olarnı sevgenimizni degil de, olardan qorqqanımızni isteyler".

Qırımıttatar faali İlmi Ümerov Amnesty International intervyüsında, 2016 senesi sentâbrniñ 28-i

QISQA MÜNDERİCE

2014 senesi Qırımniñ işğalinden ve qanunsız ilhaqından berli Rusiye Qırımniñ etnik terkiybini deñiştirmege ve yarımada rus olmağan kimlikni bastırmağa tırışa, şu cümleden ukrain ve qırımıttatar tillerinde tasilni sıñırlamaq, diniy azlıqlarğa ücüm etmek, kütleliy haber vastaları ve medeniyetni bastırmaq yolunen.

Qırım ealisiniñ özünü ukrain ya da qırımıttatarı olaraq tanıttan sayısı bayağı eksildi. Qırım sakinleri Rusiye pasportlarını almağa mecburlar ya da insan aqlarından marum etüv, esas hizmetlerden marum etüv ve atta sürgünlik telükesi ile qarşılaşalar. Bu arada, Rusiye halqara uquqni bozıp, Qırımğa öz ealisini yerleştirenine dair deliller bar.

Rusiye mektep programmalarını istilâcı cenkni aqlağan ve qırımıttatarlarınıñ tamir halqı olaraq mirasını bozacaq propaganda ile toldurıp Qırım gençlerini nişanğa aldı. Bu arada de-fakto akimiyet ukrain tilinde oqutuvni aman-aman bütünley yoq etti.

2024 senesi, de-fakto akimiyet tarafından uzun sürgen taqip kampaniyasından soñ, Ukraina Ortodoks Kilisesi Qırımda faaliyetini toqtatıp, yarımada ukrain kimliginiñ soñkisini qapatacaq. Başqa din azlıqları, musulmanlar ve İyegovo Şaatları, diskriminatsiya ve taqipke oğratılalar, soñkisi ise, diniy işançları için cinaiy taqipke oğratıla ve apiske alınalar.

2014 senesine qadar Qırımniñ media landşaftında olğan plüralizm ve mustaqillik artıq keçmişte qaldı. Akimiyet, basında, eferde ve İnternette, şu cümleden qırımıttatar ve ukrain tillerinde, farklı fikirde olğan er angi sesni sustira, ve olarnı resmий yolni tutqan rus tilli matbuat vastaları ile deñiştire. Qırım sakinleri ukrain kütleliy haber vastalarından marum qaldı, de-fakto akimiyet ise mustaqil jurnalistlerni qorqutmaq ve susturmaq için sert usullarnı qullana.

Qırım Ukraina terkiybinde belli bir muhtariyetke saiptir, bu onıñ unikal tarihi ve demografik terkiibi ile añlatıla. Amma 2016 senesi qırımıttatarlarınıñ temsiliy organı olğan Qırımıttatar Milliy Meclisiniñ yasaq etilmesi Rusiye işğaline has olğan kollektiv temsilcilik ve medeniy muhtariyet ğayesiniñ bastırılmasınıñ timsali oldı. Mahkeme akimiyetiniñ mustaqilligi, söz serbestligi, birleşme ve toplaşuv serbestligi kibi, tam bir şekilde bozulğan edi.

Medeniy merasimler sert bir şekilde nezaret etile, em de er angi kütleliy toplaşuv ya da Ukraina milliy şairiniñ eykeline taç qoymaq için evelden izin gerek. Ukrain kitapları kitaphanelerden tutıp alındı, Ukrainağa sadıqlıq köstergen er bir insan sert bir şekilde cezalana bile.

İşğalniñ on yılı devamında Rusiye Ukrainanıñ Qırım üzerindeki suverenitetini qanuniyleştirmek için elinden kelgenini yaptı. Bu siyaset Rusiyeniñ Ukrainanıñ işğal etilgen diger topraqlarına nisbeten planlarını amelge keçirmek için plan kibi körüne.

USULŞINASLIQ

Bu yayın, Amnesty Internationalniñ Qırımdaki on yıllıq iş tecribesini, şu cümleden, Qırımğa kiriş daa mümkün olğan vaqıtta yapılğan tetqiqat ziyaretlerinden alınğan malümatni, Amnesty Internationalniñ esas mühbirleri tarafından berilgen malümatni ve uquq qoruyıcılar, faaller, advokatlar, vicdan mabüsleriniñ tuvğanları ve diger esas mühbirlernen yapılğan evelki intervyüleri qaplap ala. İşimizde BMT insan aqları Yuqarı Komissarınıñ Ofisi ve Avrupa Şurasınıñ insan aqları komissarı kibi esas

halqara uquq qoruyıcı organlarınıñ ve ekspertlerniñ derc etilgen maqaleleri de talil etile. Bu neşirge Qırım uquq qoruyıcı gruppası ve İnsan aqları regional merkezi kibi Qırım ve Ukraina uquq qoruyıcı teşkilâtlarınıñ işi büyük isse çoştı.

TAQRİZ

2014 senesi sabannıñ 18-nde Rusiye Qırımı qanunsız sürette ilhaq ederek yarımadaınıñ arbiy işğalini ve siyasiy zapt etilmesini ombrge keçiridi. İlhaqtan bir qaç afta evel Qırımda Kiyivdeki yañı ukrain ükümetiniñ tarafdarları ve Rusiye tarafdarı olğan faaller arasında çatışmalar yüz berdi, şu cümleden eki cenkleşken kütlelerniñ numayışı oldı, neticede eki insan elâk oldı ve 30-dan ziyade insan yaralandı.¹ Kiçikniñ 27-nde tanıtuv işaretleri olmağan Rusiye arbiyleri Qırım parlamentiniñ esas memuriy binalarını zapt ettiler, aynı şu künü yañı lider saylandı. Soñra de-fakto akimiyet, Ukraina Anayasasını bozıp, sabannıñ 16-na Qırımniñ Rusiye Federatsiyasına qoşuluvı aqqında "referendum"nı tayin etti. "Referendum"niñ neticeleri qoşuluvğa qol tutqan çoqluq olaraq qayd etildi ve sabannıñ 18-nde Rusiye resmiy olaraq yarımadaınıñ ilhaqını yekünledi.²

Sabannıñ 27-nde BMT Baş Assambleyası çoqluqnen Qırımniñ statusını deñiştirmek için referendumnıñ uquqiy küçü olmağanını bildirgen rezolütsiyanı qabul etti.³ 2016 senesi ilk qışnıñ 19-nda qabul etilgen ikinci rezolütsiyada Qırım Rusiye Federatsiyasınıñ "vaqtınca işğali" altında bulunğanı qayd etile.⁴

Rusiyeñ Qırımdaki areketlerine qıymet kesmek için em Halqara insan aqları uququ (HİAU), em de Halqara gumanitar uququ (HGU), kimerde silâli ziddiyetler aqqı dep adlandırılğan halqara gumanitar uququ kelise. Rusiye birden öz mecburiyetlerini bozdı ve Qırımğa öz uquqiy sistemasını zorlap qabul ettirdi.⁵ Soñki on yıl devamında Rusiye Halqara gumanitar uquqını devamlı ve qaba şekilde bozdı, onıñ bazı areketleri de arbiy cinayetlerge teñ kele bile.

Rusiye, Qırımda yapqan areketlerine alâqası olğan ve on yıllıq işğal devamında daima bozğan bir çoq halqara insan aqları añlaşmalarınıñ iştirakçisidir. Meselâ, BMT-niñ İqtisadiy, içtimaiy ve medeniy aqlar aqqında Halqara paktı ve Bala aqları aqqında konventsiya tasıl aqqını ürmek, qorçalamaq ve yerine ketirmek ve bu aqını talebelerni propaganda ile indoktrina etüv yolunen bozmamaq mecburiyetini közde tuta.⁶ Qanunsız ilhaqtan soñ Rusiye akimiyeti halqara ve regional uquq qoruyıcı mehanizmlerine yarımadağa kirmeye yasaq etti. İlk kirış yasaq etilgenlerden biri OSCE milliy azlıqlar meseleleri Yuqarı komissarı ve azlıqlar meseleleri BMT Mahsus maruzacısı oldı.⁷ Ukraina Baş Assambleyası tarafından bütün Ukraina territoriyasında, şu cümleden Qırımdaki insan aqları vaziyetine

¹ Amnesty International, "Ukraina: bir il soñra: Qırımda söz, toplaşma ve birlleşme azatlığı aqlarınıñ pozulması", EUR 50/1129/2015, 2015 senesi sabannıñ 18, <https://www.amnesty.org/en/documents/eur50/1129/2015/en/>, s.5

² Amnesty International, "Ukraina: bir il soñra: Qırımda söz, toplaşma ve birlleşme azatlığı aqlarınıñ pozulması", EUR 50/1129/2015, 2015 senesi sabannıñ 18, (evelden alıntı yapıldı), s.5

³ BMT Baş Assambleyasınıñ 2014 senesi sabannıñ 27-nde qabul etilgen "Ukrainanıñ topraq bütünlüğü" adlı 68/262 nomeralı qararı, <https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=A%2FRES%2F68%2F262&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False>

⁴ BMT Baş Assambleyasınıñ 2016 senesi ilk qışnıñ 19-da qabul etilgen "Qırım Muhtar Cumhuriyetinde ve Aqyar şeerinde insan aqlarınıñ vaziyeti" adlı 71/205 nomeralı qararı, <https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=A%2FRES%2F71%2F205&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False>

⁵ Cenk vaqtında vatandaş şahıslarınıñ mudafaası ile bağılı Jeneva şartnamesi (dörtüncü Jeneva şartnamesi), 1949 senesi, madde 64

⁶ İqtisadiy, istimaiy ve medeniy aqlar üzre Halqara paktı (ICSECR), madde 13; Bala aqları aqqında Şartname, madde 28-29

⁷ Amnesty International, "Ukraina: Halqara kör noqta Qırımda pek tez fenalaşqan insan aqları vaziyeti", 2017 senesi sabannıñ 17, <https://www.amnesty.org/en/documents/eur50/5886/2017/en/> s. 1

qıymet kesmek için vekâletlengen Ukrainada insan aqlarına riayet etüv boyunca BMT missiyası işğal akimiyetinden iç bir vaqıt yarımadağa kirişke izin almadı.

Rusiyeniñ Qırımda rus olmağan şahıslarğa qarşı sistematik basqısı, zorbalıq qullanuvı ve qorquzuvi, zorbalıqnen ğayıp etüv, öldürüv, öz başına tutuv ve taqip etüv, Rusiye arbiy mahkemelerinde qanunsız mahkeme, tutulğan ve apis etilgen şahıslarınıñ Rusiyege qanunsız teslim etilüvi, farqlı fikirde olğan er kesni taqip etüv ve olarnı temsil etken advokatlarınıñ taqip etilüvi ile quvetleştirildi. Soñki on yıl devamında Amnesty International insan aqlarını qorçalağanları için ceza alğan bir çoq insanınıñ davalarını aydınlattı. Olarnıñ arasında - qırımtatar cemiyetiniñ liderleri, vatandaş ve uquq qoruyıcı faaller, blogger ve jurnalistler, meselâ Ahtem Çiygoz, Emir-Usein Kuku, Server Mustafayev, Nariman Celâl, İrina Daniloviç, Mikola Semena ve digerleri. Amnesty International, siyasiy sebeplerden sebepsiz qabaatlavlar boyunca apiske alınğan ve mahküm etilgenlerniñ deral azat etilmesini, em de qanunsız ilhaqtan soñ Qırımda yüz bergen öldürüv ve insan hırsızlavlarınıñ tolu ve şeffaf tahqiqatını talap ete.

DEMOGRAFIYA

"İşğal etilgen territoriyanıñ ealisini zorbalıqnen deñiştirmek, 1949 senesi Jeneva qararlarına köre, cenk cinayet sayıla... Şuniñ için, ne qadar adamnı ketirgenleri aqqında malümat saqlanıla".

Mustafa Cemilev, ukrain millet vekili ve Qırımtatar Milliy Meclisiniñ sabıq reisi, 2018 senesi Ukrainformğa bergen intervyyusında 8

2001 senesi Ukraina tarafından keçirilgen cedvelge aluv, yarımadağa yaşağan 2 401 209 adam ve 125 milletten eñ büyük gruppanı teşkil etken etnik ruslar - 60%, olardan soñ ukrainler (24%) ve qırımtatarlar (12%) olğanını kösterdi.⁹ 2014 senesi Rusiye Qırımı ilhaq etken soñ Rusiye akimiyeti sentâbr ayında ealini cedvelge aldı, Ukraina akimiyeti bunı tanımadı. O, ealiniñ umumiy eksilüvini, rus ealiniñ payı 65 faizge qadar artqanını, ukrain ve qırımtatar ealiniñ sayısı ise bayağı eksilgenini, olarnıñ er biri 15 ve 10 faizge qadar eksilgenini qayd etti.

Rusiye işğalinden soñ bir çoq ukrainler yarımadağı terk etkenine baqmadan, Ukraina Fevqulâde vaziyetler devlet hızmeti olarnıñ sayısını 2017 senesi tahminen 20 000 insan olaraq belgiledi. Ukrain ükümetke bağı olmağan teşkilâtlarnıñ daa yüksek qıymetlendirüvlerine köre, bu raqamniñ yuqarı sınırı 50-60 biñ insanı teşkil ete.¹⁰ Bu yüksek köstergiçler bile, Rusiye akimiyetiniñ Qırımniñ etnik ukrain ealisiniñ sayısındaki eksilüv raqamlarını tolusinen añlatıp olamay. Bu farqlı raqamlar Rusiye akimiyetiniñ Qırımdaki etnik ukrain ealisiniñ sayısını bilerek eksiltkeni, şimdi özünü rus olaraq tanıtmğa istegen ya da mecbur olğan etnik ukrainlerniñ sayısı bayağı olğanı, ya da ekisiniñ birleşüvi ile añlatıla bile. 2014 senesi qanunsız ilhaq siyasetine köre Qırımniñ bütün daimiy sakinleri ilhaqtan soñ bir ay içinde resmiy şekilde vatandaşlıqtan vazgeçmegenleri ve Rusiye akimiyeti olarğa kütleliy

⁸ RFE/RL, "Loyallik deñişüvi: Moskvanı işğal etilgen Qırımda demografik vaziyetniñ deñişmesinde qabaatlavlar", 2018 senesi quralaynıñ 31, <https://www.rferl.org/a/russia-accused-of-reshaping-annexed-crimea-demographics-ukraine/29262130.html>

⁹ BMT İnsan aqları Yuqarı komissarınıñ İdaresi, "Vaqtınca işğal etilgen Qırım Muhtar Cumhuriyetinde ve Aqyar şeerinde (Ukraina) insan aqları vaziyeti", 2017 senesi il küzniñ 25, https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Countries/UA/Crimea2014_2017_EN.pdf para. 46 ff.

¹⁰ BMT İnsan aqları Yuqarı komissarınıñ İdaresi, "Vaqtınca işğal etilgen Qırım Muhtar Cumhuriyetinde ve Aqyar şeerinde (Ukraina) insan aqları vaziyeti", 2017 senesi il küzniñ 25, (evelden alıntı yapıldı), s.49, 51-2

surette Rusiye pasportlarını bergenleri taqdirde Rusiye vatandaşları oldılar. Rusiye vatandaşlığından vazgeçkenlerge Rusiyedeki bütün ecnebiy vatandaşlar için qullanılđan uquqiy sınırlavlar tatbiq etile edi, ve olardan qalmağ için qanuniy izin talap etile edi. 2022 senesinde Rusiye Qırım ve işğal etken diger ukrain topraqlarınıñ sakinlerine "tezleştirilgen" vatandaşlıqını berüv fermanını qabul etti. Qırımda Rusiye vatandaşlığını almağ için ariza berüvniñ sadeleştirilgen ketiřatınıñ tayin etilüvi neticesinde 2022 senesi 57 377 insan Rusiye vatandaşlığını aldı, bu ise 2021 senesine köre 492% ziyade.¹¹ Vesiqa, qanunsız ilhaqını qanuniyleştirmek ve Ukrainanı yurisdiksiyasız qaldırmaq maqsadinen "qırımtatarlarınıñ keniş miqyaslı naturalizatsiyası" programması olaraq tasvirlengen edi.¹²

Qırımda Rusiye vatandaşlığı olmağın şahıslar çoq sayılı iqtisadiy, içtimaiy, medeniy, siyasiy ve grajdanlıq aqlarından marum qaldılar.¹³ Bundan da ğayrı, kerçek vatandaşlığı boyunca "çetel vatandaşları" sayılđan Ukraina vatandaşları Qırımda 180 künlik müddet içinde tek 90 kün qala bileler, ve olarğa Ukraina ükümeti nezaret etken topraqqa mecburen avuřtırılđan "deñiřtirüv emirleri" qullanıla bile. Birleřken Milletler Teřkilâtınıñ malümatına köre, yalıñız 2022 senesi 341 böyle emir çıqarıldı. Jeneva řartnameleriniñ qoruması altında olđan şahıslarınıñ qanunsız sürgün etilüvi ya da zorbalıqnen avuştırıluvı cenk cinayeti sayıla.¹⁴

Yuqarıda ayılđanı kibi, Rusiyeden kelgen şübeli statistik malümatlarğa ve onıñ mecburiy vatandaşlaştırma programmasına bağlı olđanı için, Qırımda şimdiki vaqıtta yaşağın etnik ukrainlerniñ kerçek sayısını belgilemek qıyın. Lâkin 2014 senesinden berli Rusiyeden Qırımğa pek çoq Rusiye vatandaşı köçkenine dair bir çoq delil bar. 2014 senesinden 2017 senesine qadar Birleřken Milletler Teşkilâtı Qırımğa Rusiye vatandaşlarınıñ, esasen pensionerlerniñ, devlet hizmetçileriniñ ve arbiy hizmetçileriniñ qorantaları ile "aqımını" qayd etti.¹⁵ İşğalci devletniñ vatandaş ealisini onıñ tarafından işğal etilgen topraqlarğa avuştırmaq halqara uquq tarafından yasaq etile.¹⁶

TASİL, MEDENİY KİMLİK VE TİL

"Rusiye Federatsiyasınıñ Qırımda ukrain tilinde mektep tasilinen bağlı qanunları ve diger ameliyatı... tasil sistemasında struktur deñiřmelerge yol açmaq maqsadinen yapıılđan edi... [ve] irq ayırımınıñ bir şeklidir".

BMT Halqara mahkemesiniñ Ukraina Rusiye Federatsiyasına qarşı davası boyunca qararı (2024)¹⁷

Demografik vaziyetni zorbalıqnen deñiřtirip, Rusiyeniñ Qırım işğali ve qanunsız ilhaqını qanuniyleştirmek intiluvları yarımada rus olmağın kimlikniñ bastırılmasına dođrultılđan siyasetnen

¹¹ Birleřken Milletler Teřkilâtınıñ Baş kâtibi, "Vaqtınca işğal etilgen Qırım Muhtar Cumhuriyetinde ve Aqyar şeerinde insan aqları saasında vaziyet", UN Doc. A/HRC/53/64, 2023 senesi quralayınıñ 26, <https://www.ohchr.org/en/documents/country-reports/ahrc5364-situation-human-rights-temporarily-occupied-autonomous-republic> madde 38

¹² Opinio Juris, "Ukrainada Rusiye vatandaşlığı ve halqara uquq aqqında qanun", 2022 senesi orta küzniñ 6, <https://opiniojuris.org/2022/10/06/the-russian-citizenship-law-in-ukraine-and-international-law/>

¹³ BMT insan aqları Yuqarı komissarınıñ idaresi, "Vaqtınca işğal etilgen Qırım Muhtar Cumhuriyeti ve Aqyar şeerinde (Ukraina) insan aqları saasında vaziyet", 2017 senesi ilk küzniñ 25, (evelden alıntı yapıldı), madde 62

¹⁴ Dörtüncü Jeneva şartnamesi 1949 senesi, madde 147, <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/gciv-1949>

¹⁵ BMT insan aqları Yuqarı komissarınıñ idaresi, "Vaqtınca işğal etilgen Qırım Muhtar Cumhuriyeti ve Aqyar şeerinde (Ukraina) insan aqları saasında vaziyet", 2017 senesi ilk küzniñ 25, (evelden alıntı yapıldı), madde 52

¹⁶ Halqara Qızıl Haç Komitetiniñ malümat bazası, Halqara gumanitar uquqı, qaide 130, <https://ihl-databases.icrc.org/en/customary-ihl/v1/rule130>

¹⁷ BMT Halqara mahkemesi, *Terrorizmni maliye etüvge qarşı küreş halqara konvetsiyasınıñ ve irqiy ayırımınıñ bütün şekillerini yoq etüv halqara konvetsiyasınıñ qullanılması (Ukraina Rusiye Federatsiyasına qarşı), 2024 senesi qara qıřınıñ 31*, <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/166/166-20240131-jud-01-00-en.pdf>, madde 369

beraber kele. Bunı tasıl siyaseti kibi iç bir yerde daa açıq şekilde köstermeyler. İşğalden soñ Rusiye Qırımğa öz mektep programmasını tayin etti.¹⁸ Mecburiy arbiy tasıl ve "vatanperverlik" derslerinden ğayrı, 2022 senesinden başlap, talebeler, hadimler ve ana-babalar Ukrainada Rusiye istilâsı cenkini aqlağan ve propagandalanğan "malümat derslerge" qatnamağa ecbur etile. Farqlı fikirler qabul etilmey ve farqlı fikirde olğan er kes, şu cümleden ocalar, talebeler ve ana-babalar, basqılarğa oğratıla.¹⁹ Oquv planınıñ esas mündericesini deñiştirmekten ğayrı, Rusiye ukrain tilinde tasıl almaq imkânını añlı ve muntazam surette sınırlay. 2014 senesi, Qırımda ukrain tasıl programması soñki kere qullanılğan

¹⁸ BMT insan aqları Yuqarı komissarınıñ idaresi, "Vaqtınca işğal etilgen Qırım Muhtar Cumhuriyeti ve Aqyar şeerinde (Ukraina) insan aqları saasında vaziyet", 2017 senesi ilk küzniñ 25, (evelden alıntı yapıldı), madde 195

¹⁹ Amnesty International, "Qırımda insan aqları problemleri: 2023 senesi ilk yaz ayına yañı malümat", UNESCO İcra şurasına taqdim, 2023 senesi armannıñ 31, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000386692?posInSet=1&queryId=9ee4fc89-9757-4ba3-a17f-afa30105fffd>

vaqıtta, tahminen 9,3 faiz bala ukrain tilinde tasıl ala edi.²⁰ 2022/2023 oquv yılına bu raqam 0,1 faizge qadar eksildi.²¹ Qırım uquq qoruyıcı gruppası 2017 senesi bildirgenine köre, tek bir mektep ukrain tilinde tasıl bere edi,²² de-fakto akimiyetiniñ bildirüvlerine baqmadan aynı bu ükümetke bağı olmağan teşkilâtniñ malûmatına köre, 2019 senesi bu mektep endi ukrain tilinde oqutmay edi.²³ Qırımtatar tilinde tasıl almaq imkânı **бир аз азда** zarar kördi. Amma 2022 senesi Avrupa Şurası (AŞ) bildirdi ki, Qırım mektepleri "mektep talebelerine qırımtatar oğanlarına zarar ketirmek için Rusiye vatanperverligi ve kimligi duygusını aşlamağa" tırışalar. Avrupa Şurasınıñ fikrine köre, yañı oquv programması Qırımni tarihiy rus olaraq köstere, böylece qırımtatarlarıñ yarımadaniñ tamır halqı olaraq mirasını boza, em de qırımtatarları Ekinci cian cenki vaqıtında natsistlerden işbirlikte qabaatlağan eski sovet usullarını ğayrıdan tikley.²⁴ 2017 senesi BMT Halqara mahkemesi, Rusiye Qırımda "ukrain tilinde tasılınıñ irişilebilirliğini temin etmeli", dep qarar çıqardı.²⁵ Amma bu olmadı, aksine, irişilebilirlik aman-aman yoq derecesine qadar fenalaştı. Bundan da ğayrı, BMT Halqara mahkemesi 2024 senesi çıqarğan qararında Rusiyeniñ ukrain tilinde tasılını sınırlamaq itiluvları irq ayırımınıñ bütün şekillerini yoq etüv şartnamesiniñ bozuluvına teñ kele, dep qarar berdi.²⁶ Qırımda ukrain tilinde tasılınıñ sistematik yoq etilmesi, ukrain ve qırımtatar kimligini bastırmaq için yapılağan teşebbüsler Rusiyeniñ halqara uquq boyunca mecburiyetlerini boza.

DİN

"2014 senesi sabandan başlap Rusiye işğalci akimiyeti, mülk saiplerine basqı usulını qullanıp, küç qullanıp ya da qoqla mahkemeleriniñ yardımınen bu kilselerniñ faaliyetine keder ete, olarniñ ibadet etmege ya da başqa faaliyetnen oğraşmağa imkânından marum ete".

2021 senesi armanda "Golos Krıma" haber agentligine Mitropolit Klimentniñ beyanatı²⁷

²⁰ BMT insan aqları Yuqarı komissarınıñ idaresi, Vaqıtınca işğal etilgen Qırım MC ve Aqyar şeerindeki insan aqları vaziyeti aqqında maruza, Ukraina, 2017 senesi ilk küzniñ 13-nden 2018 senesi ilk yazınıñ 30-nace, UN Doc. A/HRC/39/1, 2018 s. ilk küzniñ 21 https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Countries/UA/CrimeaThematicReport10Sept2018_EN.pdf, madde 68

²¹ BMT Baş kâtibi, "Vaqıtınca işğal etilgen Qırım MC ve Aqyar şeerindeki insan aqları saasında vaziyet, Ukraina: Baş kâtipniñ maruzası", UN Doc. A/78/340, 2023 senesi ilk küzniñ 1 https://digitalibrary.un.org/record/4023206?fbclid=IwAR0dumNT6Ssgm_e11ovoTDmIJOfvRWFbmaA8hX3IOB7ZCVtXHOJAgbSveDo&ln=en, madde 31

²² Qırım uquq qoruyıcı gruppası, "Qırımda ana tilinde tasıl aluv vaziyeti", 2017 senesi çeçekniñ 21, <https://crimeahrg.org/ru/situatsiya-s-dostupom-k-obrazovaniyu-na-rodnom-yazyike-v-kryimu/>

²³ Qırım uquq qoruyıcı gruppası, "Qırımda ukrain tilinde tasıl bergen bir mektep bile qalmadı", 2019 senesi sabanıñ 26, <https://www.slovodilo.ua/2019/03/26/novyna/pravo/krymu-ne-zalyshylosya-zhodnoyi-shkoly-ukrayinskoyu-movoyu-navchannya>.

²⁴ Avrupa Şurasınıñ insan aqları komissarı, "Qırımtatarlarıñ insan aqları oğrunda küreşi", 2023 senesi çeçekniñ 18, <https://rm.coe.int/report-on-crimean-tatars-by-dunja-mijatovic-commissioner-for-human-rig/1680aeb4b> madde 34-5

²⁵ BMT Halqara mahkemesi, "Terrorizmge para berüvge qarşı Halqara konvensiyaniñ ve Bütün irq ayırımınıñ yoq etilüvi aqqında Halqara konvensiyaniñ qullanılması (Ukraina Rusiye Federatsiyasına qarşı)", muvaqqat tedbirleri köstermek için muracaat, 2017 senesi çeçekniñ 19, <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/166/166-20170419-ORD-01-00-EN.pdf>, madde 102

²⁶ BMT Halqara mahkemesi, Ukraina Rusiye Federatsiyasına qarşı, 2024 senesi qara qışınıñ 31 (evelden alıntı yapıldı), madde 369

²⁷ Orthodox Times, "Qırım: Qırımda diniy ibadetleri keçirmege yasaq ettiler", 2021 senesi armanıñ 9, <https://orthodoxtimes.com/metropolitan-of-simferopol-and-crimea-we-are-banned-from-performing-religious-services-in-crimea/>

Ukrainadaki pravoslav kilisesinin tarihi siyasetnen bağlıdır. Zəmaneviy milliy ukrain pravoslav kiliselerinin meydana ketirilmesi Rusiye İmperiyasının (1917 senesi Ukraina avtokefal pravoslav kilisesi) ve Sovetler Birliginiñ (1992 senesi Kiyiv patriarhatının Ukraina pravoslav kilisesinin, KP UPK) dağılmasından soñ oldu. Oların yaratılması mustaqil ukrain devletçiliginiñ duyğusinen bağlıdır. 2018 senesi bu eki kilse birleşti ve Ukrain pravoslav kilisesi (UPK) meydana ketirildi, onı Konstantinopol patriarhatı tanıdı, bu ise Ukrainadaki pravoslav kilisesi olaraq öz kilse yurisdiksiyasında israr etken Moskva patriarhatının bölünüvine ketirdi.

Qırımda KP UPK er vaqıt azlıq dini edi, sakinleriniñ çoqusı ise Moskva patriarhatının Ukrain pravoslav kilisesine (MP UPKM) bağlı edi. 2014 senesi Kiyiv patriarhatının Qırımda 46 cemiyeti bar edi, Moskva patriarhatının ise - 535.²⁸ Qanunsız ilhaqтан soñ, MP UPK Rusiye qanunlarına köre diniy teşkilât olaraq qayd etilmekten red etti ve taqip ve qorquzuv kampaniyasına oğradı. 2014 senesi silâli insanlar Añgara, Aqyar, Krasnoperekopsk ve Keriçte KP UPK ibadethanelerini çaypadılar,²⁹ ve KP UPK kiliselerine Moskva patriarhatına keçmege mecbur etmek için basqı yapıldı.³⁰ Rusiye işğaliniñ birinci yılı devamında KP UPK 38 kilisesini ğayıp etti, şu cümleden din erbaplarını qorqutqanları ve taqip etkenleri için, oların çoqusı Rusiye pasportlarını almağa razı olmadı ve Qırımı terk etmege mecbur oldılar.³¹ 2016 senesi de-fakto Qırım akimiyeti, KP UPK Aqmescitteki kilisesini terk etmeli ve qayd etilmegeni için 500 000 ruble miqdarında para cezasını ödemek kerek, dep qarar aldı.³² 2019 senesi BMT insan aqları komiteti, Rusiyeni sürgün etmemeye çağırıp, muvaqqat tedbirler aldı.³³ Lâkin Rusiye muvaqqat tedbirlerini körmemezlikke urdı, ve 2023 senesi quralaynıñ 11-nde de-fakto Qırım Devlet mülkü Fondu adından areket etken mahkeme adliyecileri binanıñ içine küçnen kirdiler ve onıñ içindekilerinin reyestrini tizdiler, soñra onı çıkarıp, binanıñ kirişini müürlediler.³⁴ Sürgünlükten soñ Ukraina Pravoslav Kilisesinin Qırım yeparhiyasınıñ başı arhiyepiskop Kliment, yeparhiyanıñ "asilinde yoq olğanını" bildirdi.³⁵

Ukrainanın pravoslav kilisesi Rusiye areketleriniñ esas qurbanı olsa da, qanunsız ilhaqтан soñ diger diniy azlıqlar da zarar kördi. Oların arasında Qırım musulmanları da bar, oların çoqusı qırımtatarıdır. Forum18 din serbestligini qorçalağan itibarlı teşkilâtnıñ malûmatına köre, 2014 senesinden 2022 senesine qadar Qırımda qayd etilgen diniy teşkilâtların sayı 35%-ğa eksildi.³⁶ 2016 senesi Rusiye parlamenti, "mahsus ayırılğan yerlerden" tış namaz qılmaq, vaaz bermek ve diniy malûmat tarqatmaq cinaiy ceza olaraq tanıtqan qanun deñişmelerini qabul etti.³⁷ İşğalci Rusiye akimiyeti tarafından Qırımda qanunsız şekilde qullanılğan bu qanunğa binaen, Yanış-Taqıldaki cami kibi

²⁸ Açılıq demokratiya, "İşğal etilgen Qırımda ukrain kilisesinin yoq oluv telükesi bar", 2019 senesi boşnıñ 11, <https://www.opendemocracy.net/en/odr/ukraine-orthodox-church-crimea-extinction/>

²⁹ Amnesty International, "Ukraina: bir yıldan soñ: Qırımda fikir bildirüv, toplaşuv ve birleşüv serbestliginiñ bozuluvı", EUR 50/1129/2015, 2015 senesi sabannıñ 18, (evelden alıntı yapıldı), s. 22

³⁰ Amnesty International, "Ukraina: bir yıldan soñ: Qırımda fikir bildirüv, toplaşuv ve birleşüv serbestliginiñ bozuluvı", (evelden alıntı yapıldı), s.19

³¹ Harkiv insan aqlarını qorçalav gruppası, "Rusiye, ruslaştırılmasına qarşılıq köstergen Ukraina pravoslav kilisesini yoq etmege tırışa", 2018 senesi orta küznıñ 10, <https://khpq.org/en/1539177968>.

³² Azatlıq Radiosı, "Din oğrunda küreş: Ukraina pravoslav kilisesi Qırımda basqı altında", 2018 senesi çeçekniñ 18, <https://www.rferl.org/a/ukraine-russia-struggling-to-believe-ukrainian-orthodox-church-in-crimea-struggles-to-survive/29175307.html>

³³ Forum18, "Qırım: Rusiyeniñ diniy cemiyetlerni bastırmaq intiluvları devam ete", 2023 senesi ilk qışnıñ 14, https://www.forum18.org/archive.php?article_id=2878. Komitet arızanı tam olaraq baqmadı.

³⁴ Amnesty International, "Qırımda insan aqları problemleri: 2023 senesi ilk yaz ayına yañı malûmat", UNESCO İcra şurasına taqdim, 2023 senesi armannıñ 31 (evelden alıntı yapıldı)

³⁵ Forum18, "Qırım: Rusiyeniñ diniy cemiyetlerni bastırmaq devam etken intiluvları", 2023 senesi ilk qışnıñ 14, (evelden alıntı yapıldı)

³⁶ Forum18, "Qırım: diniy serbestlik tedqiqatı, 2022 senesi ilk küz", 2022 senesi ilk küznıñ 22, https://www.forum18.org/archive.php?article_id=2774

³⁷ Rusiye Federatsiyası, "Vicdan serbestligi ve diniy birleşmeler aqqında" №125 Federal qanunu, 24.1(2), 24.2 maddeleri; Memuriy uquq bozuvları kodeksiniñ 5.26(4) maddesi.

ibadethaneler qapatıldı, ³⁸ dige yerlerde tintüvler keçirildi, 2023 senesine qadar onlardan insan memuriy mesüliyetke çekildi, şu cümleden 50-den ziyade insan "qanunsız" missionerlik faaliyeti için para cezasını aldı. ³⁹

Rusiyede din ve inanç serbestliginiñ sıñırlanması hususan İyegova Şaatlarına zarar ketirdi. 2017 senesi çeçek ayında Rusiye Yuqarı mahkemesi İyegova Şaatlarını "ekstremist" olaraq tanıdı ve oları Rusiyede ve Rusiye tarafından işğal etilgen Qırımda yasaq etti, 2017 senesi ilk yaznıñ 1-nde ise Qırımda olarıñ 22 cemiyeti qayd etilmedi, bu ise tahminen 8 000 din adamına tesir etti. ⁴⁰ Öz barışiq inançlarını saqlap qalğan insanlar, yani İyegova Şaatları, tek bunıñ için taqip etile ediler. Sergey Filatov, ekstremizmde qabaatlanıp, apiske alınğan Qırımda ilk İyegova Şaati oldı. ⁴¹ Forum 18 malümatına köre, eñ azından 12 qırımlı İyegova Şaatına din ve inanç serbestligi aqqını barışiq şekilde qullanğanı için altı ve ondan ziyade yıl apis cezası berildi, daa ekisi şartlı apis cezasını aldı. ⁴²

Rusiye qanun qoruyıcı organları Qırım camilerinde cuma namazlarını bir qaç kere toqtattılar, anda bulunğanlarıñ pasportlarını teşkerdiler. Çoqusı islâm dinini kütken qırımtatarlar diniy edebiyatnı qıdırıp bir qaç kere esassız, mahsus yapılğan qıdıruvlarğa oğratıldı. 100-den ziyade qırımtatar terorizmde sebepsiz qabaatlanıp mesüliyetke çekildi, ⁴³ olarıñ çoqusı Rusiyedeki arbiy mahkemeler tarafından baqlığan soñ mahküm etildi ve 24 yılğa qadar apis cezasını aldılar, cezalarını olar Rusiyede çekeler, bu ise halqara gumanitar uquqqa zıt kele. ⁴⁴

MEDIA

"Bizde öz-özünü tsenzura etmek qabiliyeti bar".

Lilâ Bucurova, ATR telekanalınıñ haber siyaseti müdir muavini, Amnesty International intervüyüsında, 2015 senesi kiçik ay

Rusiye işğalinden evel Qırımın kütleviy haber vastaları bayağı serbestlik ve plüralizmge saip edi. ⁴⁵ İşğalden soñ, halqara uquqnı bozıp, ⁴⁶ İç siyaset, haber ve kütleviy kommunikatsiyalar naziriniñ muavini Yuliya Martinova, Qırımda bütün kütleviy haber vastaları 2015 senesi qara qış 1-ne qadar Rusiye qanunlarına köre ğayrıdan qayd etilmek kerek olğanını ilân etti ve er angi "provokatsiya"

³⁸ Forum18, "Qırım: diniy serbestlik tedqiqatı, 2022 senesi ilk küz", 2022 senesi ilk küznıñ 22, https://www.forum18.org/archive.php?article_id=2774

³⁹ Forum18, "Qırım: Rusiyeñ diniy cemiyetlerni bastırmaq ıntıluvları devam ete", 2023 senesi ilk qışnıñ 14, https://www.forum18.org/archive.php?article_id=2878

⁴⁰ BMT insan aqları Yuqarı komissarınıñ idaresi, "Vaqtınca işğal etilgen Qırım MC ve Aqyar şeerinde (Ukraina) insan aqları saasında vaziyet", 2017 senesi ilk küznıñ 25-i, (evelden alıntı yapıldı), madde 144

⁴¹ Amnesty International, "Qırım: İyegova Şaatına altı yıl apis cezası berildi", 2020 senesi sabannıñ 5, <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2020/03/crimea-jehovahs-witness-sentenced-to-six-years-in-a-penal-colony/>

⁴² Forum18, "Qırım: Rusiyeñ diniy cemiyetlerni bastırmaq ıntıluvları devam ete", 2023 senesi ilk qışnıñ 14, (evelden alıntı yapıldı)

⁴³ QırımSOS, "107 insan "Hizb ut-Tahrirge alâqası bar olğanından" sebep taqip qurbanı oldı", qara qışnıñ 16 / 2024 senesi, <https://krymsos.com/en/krymsos-107-osib-staly-zhertvamy-peresliduvan-za-prychetnist-do-hizb-ut-tahrir/>

⁴⁴ Amnesty International, "Rusiye Federatsiyası: farklı fikirde olğanları qorquzıp: Rusiyede terorizmde qabaatlavları qullanuv", 2024 senesi kiçikniñ 19, <https://www.amnesty.org/en/documents/eur46/7705/2024/en/>, s.5

⁴⁵ Amnesty International, "Qırımda insan aqları problemleri", UNESCO İcra şurasınıñ taqdimnamesi, 2016 senesi qara qışnıñ 22, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000245703>

⁴⁶ Dörtüncü Jeneva konvetsiyası, madde 64

areketleri cezalandırılacaq dep tenbiledi. ⁴⁷ Qanunsuz mecburiy ğayrıdan qayd etüvge qatıyen riayet etildi, amma mustaqil kütleliy haber vastalarının qayd etilmesinde öz başına red etüvler de qayd etildi, ve 2022 senesine qadar, Avropa Şurasının maruzasına köre, Qırımda kütleliy haber vastalarının sayısı 90%-ğa qadar eksildi. ⁴⁸

2014 senesi saban ayında ukrain tilinde yayınlanğan tele ve radiokanallar qapatıldı, efirden çıkarıldı ve olarnıñ yerine Rusiye kütleliy haber vastaları keldi. Yekâne qalğan mustaqil ukrain tilli "*Krımskaya svetlitsa*" gazetası yasaq etildi ve qapatıldı. ⁴⁹ Qırımtatar neşirleri yañı sınırlayıcı media müitinden hususan zarar kördi. ATR meşur telekanalı bir qaç kere ğayrıdan qayd olmağa tırıştı, amma onıñ muracaatları red etildi. 2015 senesi qara qışnıñ 26-nda OMON-nıñ 30-ğa yaqın silâlı, maska kiygen adamı ve Rusiye Tahqiqat komitetiniñ ve Federal havfsızlıq hizmetiniñ on hadimi bir qaç saat devamında ATR ofisini tintti. Olar normal yayınlavını bozdı ve kompyuter serverlerini aldı. ⁵⁰ ATR telekanalınıñ muarrirleri Amnesty Internationalğa qırımtatar cemiyetine tesir etken bazı vaqialarnıñ aydınlatılmasına cevap olaraq, taqiplerden qorqıp, adını aytmağa istemegen nufuzlı şahıslardan telefon vastasinen resmıy olmağan tenbi bildirgenlerini bildirdiler. ⁵¹ Neticede ATR qıtaiy Ukrainağa köçmege mecbur oldı ve Qırımğa yayınlav imkânını coydı. ⁵²

Mustaqil jurnalistler de-fakto Qırım akimiyeti tarafından taqip etile ediler. ⁵³ 2014 senesi Qırımın tanıлмаğan "referendumı" keçirilmezden evel Qırım "samooboronasınıñ" arbiyleştirilgen taqımları Ukraina tarafdarları olğan faallerge qarşı zorbalıq kampaniyasını keçirdiler, neticede bir qaç jurnalist ğayıp oldı. ⁵⁴ 2015 senesi Avropada havfsızlıq ve işbirlik teşkilâtı Qırımda kütleliy haber vastalarınıñ serbestligi "tarihiy azlıqta" olğanını bildirdi, çünki eñ azından 13 kütleliy haber vastalarınıñ jurnalistleri qorquzuv, ücüm, sorğu ya da hırsızlanuvlarğa oğradı. ⁵⁵ Mahkemeler de-fakto kütleliy haber vastalarınıñ serbestliginiñ bozuluvı için de qullanıla. Meselâ, 2017 senesi ilk küzde ukrain jurnalisti Mikola Semena Qırımın Rusiye işğali ve ilhaqına qarşı çıqqanı için "Rusiye Federatsiyasınıñ topraq bütünligine telüke yaratqanı" sebebinden şartlı olaraq eki buçuq yılğa mahküm etildi. ⁵⁶ 2020 senesi ilk qışta ATR telekanalınıñ saibi Lenur İslâmov uydurılğan qabaatlavlardan seber ğıyabiy şekilde 19 yıl apis cezasına mahküm etildi. ⁵⁷ De-fakto akimiyet mustaqil jurnalistlerge qarşı mahkemedən tış sınırlavlarını kenış qullanğan edi. Misal olaraq, 2020 senesi qara qışnıñ 18-nde Rusiye sınırcıları

⁴⁷ Amnesty International, "Ukraina: bir yıldan soñ: Qırımda söz, toplaşuv ve birleşüv serbestligi bozulması", (evelden alıntı yapıldı), s. 11

⁴⁸ Avropa Şurasının insan aqları komissarı, "Qırımtatarların insan aqları oğrunda küreşi", 2023 senesi çeçekniñ 18, (evelden alıntı yapıldı), madde 30

⁴⁹ BMT insan aqları Yuqarı komissarınıñ idaresi, "Vaqtınca işğal etilgen Qırım MC ve Aqyar şeerinde (Ukraina) insan aqları saasında vaziyet", 2017 senesi ilk küzniñ 25, (evelden alıntı yapıldı), madde 155

⁵⁰ Amnesty International, "Ukraina: bir yıldan soñ: Qırımda söz serbestligi, toplaşuv ve birleşüv aqqınıñ bozuluvı", (evelden alıntı), madde 12

⁵¹ Amnesty International, "Ukraina: bir yıldan soñ: Qırımda söz serbestligi, toplaşuv ve birleşüv aqqınıñ bozuluvı", (evelden alıntı), s. 11

⁵² Amnesty International, "Ukraina: Qırım qaranlıqta: farklı fikirlerniñ bastırılması", 2016 senesi ilk qışnıñ 15, <https://www.amnesty.org/en/documents/eur50/5330/2016/en/>, s.1

⁵³ Amnesty International, "Qırımda insan aqları problemleri", UNESCO İcra şurasınıñ taqdimnamesi, 2016 senesi qara qışnıñ 22 (evelden alıntı yapıldı)

⁵⁴ Amnesty International, "Ukraina: devlet ve devletke bağı olmağan subyekter tarafından qırımtatarlarğa qarşı taqip ve zorbalıq", 2014 senesi quralaynıñ 23, <https://www.amnesty.org/en/documents/eur50/023/2014/en/> s. 5; Amnesty International, "Ukraina: Qırımdaki munaqaşavıy rey berüv arifesinde çatışmalar ve esir aluvlar", 2014 senesi sabannıñ 14, <https://www.amnesty.org/en/latest/press-release/2014/03/ukraine-clashes-and-abductions-ahead-disputed-crimea-vote/>.

⁵⁵ Avropada havfsızlıq ve işbirlik teşkilâtı, "Qırımda (Ukraina) matbuat vastalarınıñ serbestligi vaziyeti rekord seviyede alçaq, dep bildire OSCE temsilcisi", 2015 senesi sabannıñ 5, <https://www.osce.org/fom/143861>

⁵⁶ Amnesty International, "Qırım: Rusiye işğaliniñ belli tenqitçisi eki yıl apis cezasına mahküm etildi", 2017 senesi ilk küzniñ 27, <https://www.amnesty.org/en/latest/press-release/2017/09/crimea-prominent-critic-of-russian-occupation-sentenced-to-two-years-in-penal-colony/>.

⁵⁷ Avropa Şurasının insan aqları komissarı, "Qırımtatarların insan aqları oğrunda küreşi", 2023 senesi çeçekniñ 18, (evelden alıntı yapıldı), madde 30

jurnalist Taras İbragimovğa qıtaiy Ukrainadan Qırımğa kirişni yasaq etti ve oña 2054 senesine qadar tekrar kiriş yasağı ya da Rusiye qanunlarına köre cinaiy taqip etilmesi aqqında yazılı ihtar berdiler.

Mustaqil kütleliy haber vastalarınıñ bastırılması, Freedom House tarafından "informatson getto" olaraq adlandırıldı, mında Qırım sakinleri Ukrainanıñ qalğan qısından malümatın marum qaldı.⁵⁸

Rusiyeniñ Ukrainağa tam bir istilâsından soñ, Rusiyede ve onıñ nezaretindeki Ukraina topraqlarında kütleliy haber vastalarınıñ serbestliginiñ sınırlavları bayağı sertleşti. Facebook ve Instagram kibi meşur içtimaiy ağlarınñ yasaq etilmesi Ukrainanıñ diger qısından malümatnı elde etmege daa zorlaştıra, Rusiyeniñ Ukrainağa istilâsından soñ kirsetilgen qanunlar ise, Rusiye silâlı quvetleri aqqında "bile-bile yañlış" malümat tarqatılmasını cinaiy saydı, bu ise, Rusiye resmîy menbalarına zıt kelgen er angi kritik malümat, kerçekten de doğru olsa, demek. Bu "cinayet" için ceza 700 000-den 5 000 000 rublege qadar (5 220-den 37 283 ABD dollarına qadar) büyük para cezasını ve üç yıldan 15 yılğa qadar azatlıqtan marum etilüvini közde tuta.⁵⁹ Rusiyeniñ Qırımdaki media-vaziyetini nezaret etüv ğayretleri yarımadañı Ukrainanıñ diger qısından aman-aman bütünley izolâtsiya etilmesine ve yarımada farqlı fikirlerni bastırmasına yol açtı.

TEMSİLCİ İNSTİTUTLAR

Qırımñıñ qanunsız ilhaqı bir gecede ukrain vatandaşlarınıñ çoqusını öz memleketinde ecnebiyge çevirdi. Rusiye pasportı olmağanlarınñ sürgün etilüvi, taqip etilüvi ve aqlarından marum etilüvi - yarımada ukrain siyasiy kimliginiñ duyğusını bastırmaq intiluvıdır. Rusiye Qırımda qırımtatarlarınñ muhtariyetini bastırmaq için de sert yanaşa.

2016 senesi çeçkniñ 26-nda Qırımñıñ Yuqarı mahkemesi Qırımtatar halqı Meclisini qapatmaq qaranını çıqardı. Qırımtatar Qurultayında saylanğan bu organ çoq yıl devamında qırımtatar cemiyeti adından temsilci vazifelerini eda ete ve yarımada 1980 seneleriniñ soñunda tiklenmege başlağanından berli cemiyetniñ medeniy-maarif ayatında merkezîy rol oynay.⁶⁰ Bu qaranıñ qabul etilmesinden bir qaç afta evel Rusiye Adliye nazirligi Meclisni "ekstremist teşkilâtlarınıñ resmîy cedveline" kirsetti.⁶¹ Bundan soñ onıñ azaları ve qırımtatar cemiyetiniñ diger belli vekilleri taqip etildi. Meclisniñ sabıq ve şimdiki yolbaşçıları Mustafa Cemilev ve Refat Çubarov kibi belli qırımtatar erbapları 2014 senesinden berli Qırımdan sürgün etildi, anda qalğanlar ise, Ahtem Çiygoz ve Nariman Celâl kibi, yalan qabaatlavlar esasında mahküm etilip, 2015 ve 2022 seneleri apiske alındı. Bundan ğayrı, 2023 senesi quralaynıñ 24-nde akimiyet Meclis binasını "milliyleştirdi", Qırımñıñ de-fakto yolbaşçısı Sergey Aksyonov, haber etilgenine köre, bunı "Rusiye duşmanlarınıñ mülkiyetiniñ milliyleştirüvi" dep adlandırdı.⁶²

ADLIYE SİSTEMASI

⁵⁸ Atlantik Şura ve Freedom House, "Rusiye tarafından işğal etilgen Qırımda insan aqlarınıñ bozuluvı", 2015 senesi saban ayı, https://freedomhouse.org/sites/default/files/2020-02/CrimeaReport_FINAL.pdf, s. 8

⁵⁹ Amnesty International, "Rusiye Federatsiyası: cenkke qarşı seslerniñ tsenzurasını toqtatmaq", 2022 senesi sabanıñ 14, EUR 46/5345/2022, <https://www.amnesty.org/en/documents/eur46/5345/2022/en/>

⁶⁰ 1944 senesi bütün qırımtatar ealisi Qırımdan Sovetler Birliğiniñ uzaq rayonlarına sürgün etildi. 1960 seneleri sovet lideri Nikita Hruşçev qırımtatarlarını "aqlağanına" baqmadan, olarğa Qırımğa tek 1980 seneleriniñ soñunda, Sovetler Birliğiniñ dağılıp ketmesinden biraz evel qaytmağa izin berildi.

⁶¹ Amnesty International, "Ukraina: Qırım qaranlıqta: farqlı fikirlerniñ bastırılması", 2016 senesi ilk qışnıñ 15, (evelden alıntı yapıldı), s.3

⁶² Amnesty International, "Qırımda insan aqları problemleri: 2023 senesi ilk yaz ayına yañı malümat", UNESCO İcra şurasına taqdim, 2023 senesi armannıñ 31 (evelden alıntı yapıldı)

Rusiye Qırımdaki uquq qoruyıcılar ve adalet sistemasını da özüne boysundırdı, esas memurlarını deñiştirdi, advokatlarını, hususan faal uquq qoruyıcılarını qorquzıp, apiske aldı ve taqip etti, em de Ukraina uquq qoruyıcı organlarını öz organları ile deñiştirdi. 2015 senesi Freedom House Qırımın beş regionundaki prokurorların Rusiye regionlarından prokurorlarğa deñiştirilmesini kayd etti, em de Qırımdaki Tahqiqat komitetiniñ (ağır cinayetlerni tahqiq etken ayrı devlet organı) bölüklerine Rusiyeniñ farklı regionlarından 150-den ziyade hadim tayin etildi.⁶³ Akimiyet adliyecilerini taqip etip, insan aqlarınıñ bozuluvından zarar körgen müşterilerini qorçalamağa keder ete edi. Qırımtatar cemiyetiniñ menfaatlarını temsil etken advokatlar hususan taqip etile edi. 2018 senesi Rusiye İç işler nazirliğiniñ hadimleri advokat Emil Kurbedinovnu Aqmescitteki ofisinden evge qaytqanda yaqaladılar. 64 O, 2013 senesi (yani Rusiye işğaline qadar) içtimaiy ağlarda yazısı için on kün memuriy apis cezasını aldı, onu ekstremist timsaller köstergen dep saydılar, azat etilgende ise Qırım advokatlar kollegiyasınıñ azasından marum etileceğinen qorquzdılar. 65 2022 senesi oraqnıñ 15-nde advokatlar Lilâ Gemeci, Rustem Kâmilev ve Nazim Şeyhmambetov qırımtatar faallerini işğal etilgen Qırımda siyasiy sebepli qabaatlavlardan qorçalağan aq qorçalayıcı faaliyetleri için intiqam olaraq advokat statusından marum etildi. 66

2023 senesi orta küzniñ 13-nde Qırımtatar faalleri, jurnalistleri ve Qırımın diger sakinlerini ve Rusiyeniñ işğal etken diger Ukraina regionlarından köçürilgen ukrainlerni advokat olaraq temsil etken advokat Aleksey Ladin, Rusiyeniñ Ural federal okrugındaki Tümen advokatlar kollegiyasınıñ azası, Aqmescitteki ekstremistlerge qarşı politsiya bölüğiniñ hadimleri tuttı. Aleksey Ladinni eki memuriy uquq bozuvında qabaatladılar - "RF Silâlı quvetleriniñ itibardan tüşürüvi" (RF Memuriy uquq bozuvları kodeksiniñ 20.3.3 maddesi (1)) ve "natsist ya da ekstremist timsalleriniñ teşviqatı ya da açıq numayış etilmesi" (20.3 maddesi (1)). Tümen advokatlar kollegiyası Aleksey Ladinge qarşı Rusiye akimiyetiniñ talabı ile intizam davasını açtı, çünkü Rusiye akimiyeti onıñ Qırımdaki işi için intiqam olaraq advokat statusından marum etilmesini istegen edi.⁶⁷

MEDENİY BAYRAMLAR

Qırım Rusiye tarafından ilhaq etilgen soñ, yerli de-akimiyet çoq medeniy tedbirlerni yasaq etti, cemaat narazılığı ise aman-aman yoq etildi, bu ise fikir serbestligi, barışq topluşuvları ve medeniy özgünlük aqqlarınıñ bozuluvıdır. Bu er şeyge tesir etti - soqaq narazılıqlarından başlap, qırımtatarlarınıñ añma ve medeniy tedbirlerine ve ukrain medeniyetine bağışlanğan topluşuvlarğa qadar.⁶⁸

2014 senesi quralaynıñ 18-nde bütün qırımtatar halqınıñ Sovetler Birliğiniñ uzaq rayonlarına sürgün etilgenine 70 yıl oldı. Bundan eki kün evel Qırımın resmiy baş naziri Sergey Aksyonov, "provokatsiya" ve "yaz kurort mevsiminiñ bozulması"nın ögünü almaq için Qırımda ilk yaznıñ 6-na qadar bütün cemaat topluşuvlarınıñ yasaq etilmesi aqqında ilân etti. ⁶⁹ Bu yasaq qırımtatar halqınıñ quralaynıñ 18-ni kayd etmemesi için yapılan tsinik bir intiluv edi, neticede olarğa yalnız uzaq bir yerde ve qanun

⁶³ Atlantik şura ve Freedom House, "Rusiye tarafından işğal etilgen Qırımda insan aqlarınıñ bozuluvı", 2015 s. saban (evel alıntı yapıldı), s. 6

⁶⁴ Amnesty International, "Qırım: uquq qoruyıcılarğa qarşı yapılan soñki taqip kampanyasında advokat tutıldı", 2018 senesi ilk qışnıñ 6, <https://www.amnesty.org/en/latest/press-release/2018/12/crimea-lawyer-detained-in-latest-campaign-of-harassment-of-human-rights-defenders/>

⁶⁵ Amnesty International, "Ukraina: Qırımda apiske alınğanların insan aqları advokatı: Emil Kurbedinov", Acele areketler, 2017 senesi qara qışnıñ 30, <https://www.amnesty.org/en/documents/eur50/5595/2017/en/>.

⁶⁶ Amnesty International, "Rusiye: Qırımlı uquq qoruyıcılar advokatlar advokatlıq litsenziasından marum etildi: Lilâ Gemeci, Rustem Kâmilev ve Nazim Şeyhmambetov", 2022 senesi sabannıñ 22, EUR 46/5967/2022, <https://www.amnesty.org/en/documents/eur46/5967/2022/en/>

⁶⁷ Baq EUR4673602023ENGLISH.pdf (amnesty.org)

⁶⁸ Amnesty International, "Ukraina: Qırım qaranlıqta: farklı fikirlerni bastırıluvı", 2016 senesi ilk qışnıñ 15, (evelden alıntı yapıldı), s. 1

⁶⁹ Amnesty International, "Ukraina: bir yıldan soñ: Qırımda söz serbestligi, topluşuv ve birleşuv aqqınıñ bozuluvı", (evelden alıntı), s. 16

qoruyıcıların büyük bir taqımının yanında toplu namaz qılmağa izin berildi. 2016 senesi iç bir toplaşuvğa izin berilmedi, çünkü Aqmescit şeer yolbaşçısı, akimiyet tarafından teşkil etilgenlerden ğayrı, bütün kütleliy içtimaiy, medeniy, eglence ve diger tedbirlerini yasaq etti.⁷⁰

2014 senesinden berli yerli de-fakto akimiyetke bu ve ilk yaznıñ 26 Bayraq Künü kibi diger qırımtatar hatıra tedbirleriniñ keçirilmesine evelden izin bermege (Rusiye qanunları talap etkeni kibi) bir qaç kere red etildi. Akimiyet bu red etüvlerniñ uydurılğan sebeplerini köstermege devam ete, misal olaraq, ekstremal sıcaq iştirakçilerinıñ sağılına menfiy tesir ete bile, amma aynı şu künü diger tedbirleriniñ keçirilmesine izin bere.⁷¹ Bundan da ğayrı, akimiyet böyle hatıra tedbirlerini teşkil etken ya da iştirak etkenlerni cinaiy taqip ve memuriy apis cezasinen qorquza edi.⁷²

Akimiyet tarafından tayin etilgen medeniy bayramlar yasağı yarımada ealisiniñ diger gruppalarınıñ medeniy ayatına da tesir ete. Qırım ükümetiniñ 2016 senesiniñ qararına köre, kütleliy tedbirler keçirmek içün yerlerniñ sayısı aman-aman eki qat eksildi,⁷³ praydlar kibi tedbirler yasaq etildi.⁷⁴ Qırımtatar cemiyetinden ğayrı, de-fakto akimiyet ukrain medeniyeti, siyaseti ve milletiniñ açıq numayışlarına ayrı diqqat ayıra. 2022 senesine qadar ukrain devlet ve medeniyet timsalleriniñ açıq numayışları sınırlandı, ukrain medeniyeti ve ananelerini teşviq etken müessiseler ise qapatıldı.⁷⁵ 2015 senesi sabannıñ 9-nda akimiyet Ukraina halq şairi Taras Şevçenkonıñ abidesine çeçekler qoymaq ve 201 yıllığını qayd etmek içün izin bermedi.⁷⁶ Ukrainada insan aqlarını közetüv BMT missiyası bildirdi ki, zemaneyi ukrain müellifleriniñ kitapları Aqmescitteki Franko adına kitaphaneden bile alındı. ary Ukrainian authors have even been removed from the Franko Library located in Simferopol.⁷⁷

2022 senesi kiçikte yüz bergen tam bir istilâ vaziyetni fenalaştırdı. Qırım sakinleri işten boşatıla, para cezasına oğray, sıq-sıq yapılğan ve mahsus yapılğan tintüvler, memuriy yaqalavlar, yañlış tevqifler ve Ukrainağa qol tutqanları ya da Rusiye akimiyetine sadıq olmağanları içün taqip etile.⁷⁸ Avropa Şurası bildirdi ki, qırımtatarlar toy kibi adiy medeniy tedbirleriniñ devlet tarafından nezaret etilgenini iddia eteler.⁷⁹

HULÂSA

Rusiyeniñ Qırımniñ etnik terkiibini deñiştirmek ve rus olmağan kimligini bastırmaq içün on yıl vaqtı bar i. Halqni köçürüv ve azlıqlarğa qarşı zorbalıq siyaseti vastasinen o, yarımada ukrain ve qırımtatar kimligini yoq etmege tırışa. Oquv programmalarında deñişmeler ve ukrain tilinde tasilniñ aman-aman

⁷⁰ Amnesty International, "Qırımda insan aqları meseleleri", UNESCO İcra şurasına taqdim, 2016 senesi qara qışnıñ 22, (evelden alıntı yapıldı), s. 2

⁷¹ BMT insan aqları Yuqarı komissarınıñ idaresi, "Vaqtınca işğal etilgen Qırım MC ve Aqyar şeerinde (Ukraina) insan aqları saasında vaziyet", 2017 senesi ilk küznıñ 25, (evelden alıntı yapıldı), madde 150

⁷² Avropa Şurasınıñ insan aqları komissarı, "Qırımtatarlarınıñ insan aqları oğruna küreşi", 2023 senesi çeçekniñ 18, (evelden alıntı yapıldı), madde 26

⁷³ BMT insan aqları Yuqarı komissarınıñ idaresi, "Vaqtınca işğal etilgen Qırım MC ve Sevastopol şeerinde (Ukraina) insan aqları saasında vaziyet", 2017 senesi ilk küznıñ 25, (evelden alıntı yapıldı), madde 147

⁷⁴ İnsan aqları regional merkezi, "İşğal etilgen Qırımda LGBT+ topluluğınını azalarını cinsel yöneliş ve gender kimligi sebebinden diskriminatsiya etüv", 2023 senesi boşnıñ 17, <https://krymbezpravil.org.ua/en/analytcs-en/discrimination-against-members-of-the-lgbt-community-in-the-occupied-crimea/>

⁷⁵ BMT insan aqları Yuqarı komissarınıñ idaresi, "Vaqtınca işğal etilgen Qırım MC ve Aqyar şeerinde (Ukraina) insan aqları saasında vaziyet", 2017 senesi ilk küznıñ 25, (evelden alıntı), m. 183-185

⁷⁶ İnsan aqları regional merkezi, "Vaqtınca işğal etilgen Qırım yarımadasında milliy ya da medeniy mensüpligine köre ayırımğa oğrağan diger şahıslarınıñ taqip etilüvi", 2023 senesi boşnıñ 20, <https://krymbezpravil.org.ua/en/analytcs-en/persecution-of-other-persons-discriminated-against-based-on-national-or-cultural-identity/> s. 3

⁷⁷ BMT insan aqları Yuqarı komissarınıñ idaresi, "Vaqtınca işğal etilgen Qırım MC ve Aqyar şeerinde (Ukraina) insan aqları saasında vaziyet", 2017 senesi ilk küznıñ 25-i, (evelden alıntı yapıldı), madde 185

⁷⁸ Amnesty International, "Qırımda insan aqları problemleri: 2023 senesi ilk yaz ayına yañı malûmat", UNESCO İcra şurasına taqdim, 2023 senesi armannıñ 31 (evelden alıntı yapıldı)

⁷⁹ Avropa Şurasınıñ insan aqları komissarı, "Qırımtatarlarınıñ insan aqları oğruna küreşi", 2023 senesi çeçekniñ 18, (evelden alıntı), madde 27

bütünley yoq etilmesi genç nesilge Qırımın tarihi, bugünü ve kelegeci aqqında Rusiye ikâyesine qarşı çıqmaq için yeterli bilgi ve haberdarlıq olmamasına yol açar. Bütün mustaqil matbuat vastalarını qapatılını, diniy azlıqların ve oların merasimlerini bastırılması, medeniy bayramların yasaq etilüvi ile desteklene.

Bütün bu areketler, uydurılğan cinaiy taqip ve mahkemedən tış taqip ve qorquzuv kampaniyası ile desteklenen yarımadañ zorbalıqnen birleştirilüvi manzarasını yarata. Bu sebepten, tam bir istilâdan bir qaç ay evelsi ve hususan ondan soñ, Rusiye liderleriniñ ukrain halqı ve ukrain devletiniñ barlığını horlağanları pek telâşlı bir şey.⁸⁰ Rusiyeniñ on yıl devam etken işğali vaqtında Qırımdaki siyaseti bu tek laflar olmağanını köstere. Bu kibi siyaset Rusiyeniñ Ukrainanıñ diger işğal etilgen topraqlarında da alıp barılğanına dair deliller peyda ola. Meselâ, Amnesty International, Zaporijâ ve Herson vilâyetleriniñ ve diger işğal etilgen topraqların mekteplerinde Rusiye akimiyeti tarafından keçirilgen indoktrinatsiya ve mecbur etüv adiselerini belgilegen edi.⁸¹

Rusiyeniñ mustaqil halqara közeticilerge kirişini red etmesi, halqara gumanitar uquq ve insan aqlarınıñ bozuluvı aqqında aytmamağa ya da bildirmemege imkân berdi. Bu kibi bozuvlar için ceza körmemek Rusiyeye, kontrol etken topraqlarında bütün cemiyetlerniñ ayatı ve ayat tarzını telükege oğratqan deñişmeleri kerçekleştirmege imkân bere.

TEVSİYELER

RUSIYE FEDERATSİYASI MECBUR:

- Rusiye halqara uquqqa köre istilâcı bir areket olğan Ukrainadaki cenkni toqtatmaq;
- Qırım ve Rusiyeniñ işğali altında bulunğan Ukrainanıñ diger topraqlarında halqara gumanitar uquq ve insan aqlarınıñ bütün bozuluvları acele toqtatmaq, şu cümleden:
 - yerli ealige nisbeten zorbalıq areketleri, yerli ealini qorquzıp, Rusiye pasportlarını almağa mecbur etüv;
 - ealiniñ Qırımdan ve diger işğal etilgen topraqlardan toplu ya da şahsiy zorbalıqnen köçürilmesi;
 - Rusiye vatandaşlarınıñ Qırımğa ve diger işğal etilgen topraqlarğa köçürüvi;
 - Qırım ve diger işğal etilgen topraqlarda Rusiye qanunlarınıñ kütleliy şekilde tayin etilmesi;
 - dördüncü Jeneva şartnamesiniñ qorçalavı altında olğan vatandaşlarğa ve diger şahıslarğa ve oların mülkiyetine qarşı basqılar;
- Qırımdaki vatandaş faalleri, jurnalistler, qırımtatar cemiyetiniñ azaları, musulmanlar, İyegova Şaatları, diger diniy azlıqlar ve diger gruppalarnıñ vekillerini, em de Rusiye işğaline qarşı barışlıq şekilde çıqqan er bir insanı taqip etmek ve apiske almaq için qanunsız azatlıqtan

⁸⁰ Baq Rusiye Prezidentiniñ Memuriyeti, "Vladimir Putinniñ maqalesi: rus ve ukrainlerniñ tarihiy birligi aqqında", 2021 senesi oraqnıñ 12, <http://kremlin.ru/events/president/news/66181> (may not be accessible outside Russia); *Vedomosti*, "Medvedev barışqnıñ Ukraina bar olğanı için imkânsız olğanını tüşüne", 2024 senesi qara qışnıñ 17, <https://www.vedomosti.ru/politics/news/2024/01/17/1015427-medvedev-schel-mir-nevozmozhnim>

⁸¹ Amnesty International, "Ukraina: Bala tasili - Rusiye tecavuzınıñ daa bir qurbanı", EUR 50/7508/2023, 2023 senesi qara qışnıñ 11, <https://www.amnesty.org/en/documents/eur50/7508/2023/en/>

marum etüv, evlerde öz başına tintüvler, cinaiy taqip ve diger basqılar aqqında bütün haberlerni tahqiq etmek;

- Halqara uquq boyunca cinayetler ve diger insan aqlarınıñ ciddi bozuluvları, şu cümleden azatlıqtan esassız marum etüv, qanunsız öldürüv ya da zorbalıqnen ğayıp etüv için cinaiy mesüliyetke çekilgen er kesni adaletli mahkeme esnasına çekmek;
- Fikrini ifade etüv, barışiq toplaşuv, birleşüv, din ve inanç serbestligi, medeniy ayat aqlarını ürmek ve siyasiy ya da diniy baqışları, tili, etnik mensüpligi ya da er angi diger alâmetler boyunca ayırımsız, Qırımda er angi şahıs ve gruppalar, şu cümleden qırımtatar cemiyetiniñ azaları tarafından bu aqlarınıñ qullanılmasına tesir etken bütün sebepsiz sınırlavları, şu cümleden Rusiye qanunlarına köre kirsetilgen sınırlavları ve er angi serbest yasaqları lâğu etmek;
- Onlayn-resurslarğa kirışni sebepsiz ve mahkemeniñ iznini almadan blok etüv ameliyatını toqtatmaq;
- Qırımtatar Milliy Meclisini "ekstremist teşkilâtlar" cedvelinden çıqarmaq ve oniñ faaliyetine qoyulğan bütün sınırlavları lâğu etmek, şu cümleden oniñ mülkiyetini qaytarmaq;
- Qırımtatar cemiyetiniñ azalarını ve insan aqlarınıñ ciddi bozuluvlarından zarar körgen diger müşterilerini qorçalğan advokatlarğa qarşı basqıların toqtatmaq;
- Qırım ilhaqına qarşı barışiq şekilde çıqqanları polis ve telükesizlik hizmetleriniñ hadimleri tarafından sorğuğa çağırmaq ve diger şekilde taqip etmekni toqtatmaq;
- Balaları doktrinatsiyağa oğratqan ya da olarınıñ gerekli ve keyfiyetli tasil almaq aqqını bir şekilde boza ve/ya da ukrain ya da qırımtatar medeniyeti, mirası ve özgünligini yoq etmege yönelgen er angi derslikler, diger edebiyat, oquv materialları ve oquv programmalarınıñ mündericesini tutup almaq;
- Ocalar, talebeler ve ana-babalarnıñ qorquzuv, taqip, qorquzuv ve/ya da basqılarğa oğramamasını temin etmek;
- Balalar ve olarınıñ qorantalarına oquv tilini saylav serbestligini, em de Qırımda ukrain ve qırımtatar tillerinde mektep tasilini serbest qullanuvni temin etmek;
- Halqara gumanitar uquq ve halqara insan aqları uquqınıñ halqara uquq boyunca cinayetlerge teñ kelecük er angi ciddi bozuluvı için mesüliyetli olğan bütün şahıslarınıñ adaletli mahkeme çerçivesinde mesüliyetke çekilmesini temin etmek;
- İnsan aqlarınıñ bozuluvından zarar körgen er keske halqara uquqqa ve standartlarğa uyğun şekilde tolusinen ve semereli tazminat bermek;
- İnsan aqları ve halqara adalet saasında halqara ve regional mehanizmlernen, şu cümleden BMT insan aqları Şurası, Halqara mahkeme ve Halqara cinaiy mahkemesi ile tolusinen işbirlik tutmaq, ve hususan, bütün mütenasip monitoring mehanizmlerine, şu cümleden Ukrainada insan aqlarına riayet etilmesini nezaret etüv boyunca BMT missiyasına irişimni temin etmek.

AMNESTY INTERNATIONAL UKRAİNA AKİMİYETİNE MURACAAT ETE:

- İnsan aqları ve halqara adliye qoruvınıñ bütün halqara ve regional mehanizmlerinen tolusinen işbirlik tutmaq ve, imkânı olğanı qadar, olarınıñ Qırımğa kirışini qolaylaştırmaq için mevcut imkânları qullanmaq;
- Halqara cinaiy mahkemeniñ 2000 senesi qara qışınıñ 20-nde imzalanğan Roma nizamnamesini acele şekilde tasdiqlamaq;
- Halqara cinaiy mahkemege ve diger milliy ve halqara adalet mehanizmlerine halqara uquq boyunca eñ ciddi cinayetlerni yapqanları taqip etmege imkân bermek için memlekette yapılğan halqara uquq boyunca cinayetlerniñ delillerini ilk nevbette saqlap qalmaq;

- Qırımdan ve Rusiye tarafından işğal etilgen diger Ukraina topraqlarından insan aqları bozuluvı qurbanlarına destek programmasını prioritet olaraq azırlamaq ve şimdiki şartlarda olar için mümkün olğanı qadar irişilebilir olmasını temin etmek, şu cümleden, uquqiy, ruhiy, tasil ve diger destek programması, şu cümleden, onlayn ve diger tasil resurslarını inkişaf ettirmek ve Rusiye tarafından işğal etilgen topraqlardaki balalar ve qorantalar için online rejiminde telükesiz ve işançlı şekilde qullanılmasını temin etmek; Rusiye tarafından işğal etilgen Ukraina topraqlarındaki qorantalarğa böyle resurslar aqqında ya da olarğa irişüvniñ eñ telükesiz ve işançlı usulları aq*qında haberdar etilmesini temin etmek.

AMNESTY INTERNATIONAL DÜNYA TOPLULUĞINA MURACAAT ETE:

- Qırımda ve Ukrainanıñ Rusiye tarafından işğal etilgen diger topraqlarında insan aqları vaziyetini semereli şekilde nezaret etmek için bütün imkânları qullanmaq, em de insan aqları meselelerini mütenasip eki ve çoq taraflı forumlarda baqmaq için bütün imkânları qullanmaq;
- Rusiyeniñ bütün halqara ve regional monitoring mehanizmleri ile tam işbirliğini temin etmek için adımlar atmaq, şu cümleden olarnıñ vekillerine Qırımğa ve Rusiyeniñ kontrolü altında olğan Ukrainanıñ diger topraqlarına tolu ve sıñırsız kirişni berüv yolunen, ve Rusiyeniñ halqara gumanitar uquq ve insan aqları uquqı boyunca mecburiyetlerine riayet etmesini temin etmek için ğayretlerni quvetleştirmek;
- Halqara uquq boyunca bütün cinayetler için bütün qabaatlı insanlarnıñ mustaqil, ayırmsız ve adaletli mahkeme esnasında mesüliyetke çekilmesini ve bu cinayetlerniñ qurbanları öz aqiqat, adalet ve tazminat aqqlarını tolusinen yerine ketirmesini temin etmek için adımlar atmaq;
- Ukrainanıñ Rusiye tarafından işğal etilgen topraqlarında, şu cümleden Qırımda içtimaiy-iqtisadiy ve medeniy aqlarınıñ bozuluvı qurbanlarına qol tutuv için ayrı ve yeterli derecede para ayırmaq; ve bu arada işğal etilgen topraqlarda Rusiye siyasetiniñ neticesinde marginal etilgen azlıqlarnıñ, şu cümleden etnik azlıqlarnıñ, şu cümleden qırımtatarlar, diniy azlıqlarnıñ ve digerlerniñ mahsus ihtiyaclarını köz öğüne almaq ve qanatlendirmek.

Amnesty International 10 million insanı birleştirgen, er bir insanıñ insanietini celp etken ve er birimiz insan aqlarından faydalanıp olmamız içün deñiřüv kampaniyasını alıp barğan bir arekettir. Biz, akimiyetke saip olğanlar sözünü tutqan, halqara uquqıñı ürmek etken ve mesüliyetke çekilgen dünyanı köremiz. Biz ükümetten, siyasiy ğayeden, iqtisadiy menfaatlardan ya da dinlerden mustaqilmiz, ve esasen azalarımız ve şahsiy bağışlar sayesinde maliye etilemiz. Bütün dünyadaki insanlarnen birdemlik ve merametlik cemiyetimizni daa yahşı yapacağına işanamız.

ALÂQA MALÜMATI

info@amnesty.org

facebook.com/
AmnestyGlobal

@Amnesty

amnesty.org

Amnesty International
Peter Benenson House
1 Easton Street
London WC1X 0DW, UK

Başqa bir şey qayd etilmese, bu vesiqanıñ içindekileri Creative Commons litsenziası boyunca tarqatıla (müelliflik, ticariy olmağan, töremeleri yoq, halqara 4.0).

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>

Qoşma malümat içün www.amnesty.org saifesinde izinler saifesini ziyaret etiniz.

Amnesty Internationaldan ğayrı, başqa bir müellif aqqı saibinen yazılğan malümat Creative Commons litsenziasına ait degil.

Index: **EUR 50/7805/2024**

Yayınlanğan: 2024 s. saban ayı

Birinci til: **İNGLİZCE**

© Amnesty International 2024